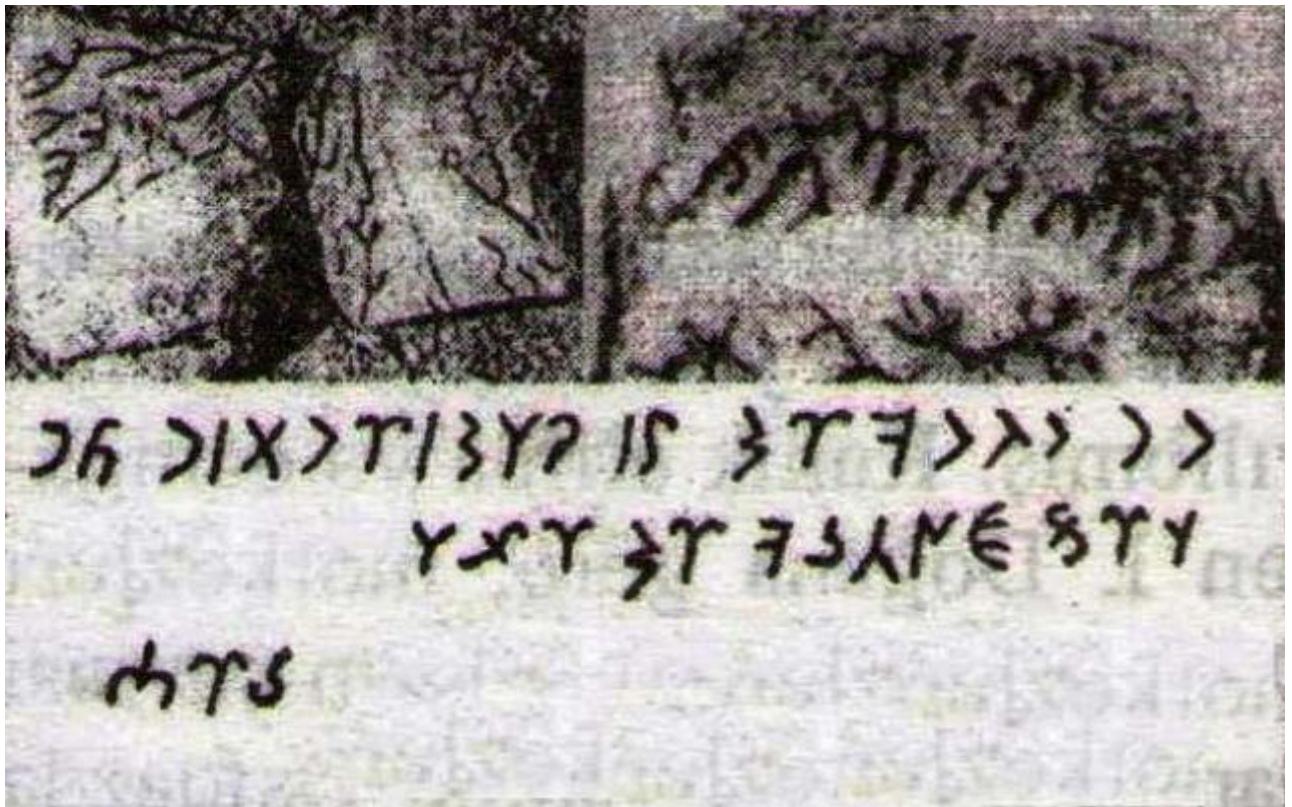

TÜRKÜN OXUNMAMIŞ

BƏLGƏLƏRI : NÜVƏDI-

QARQADAŞI KITABƏSI

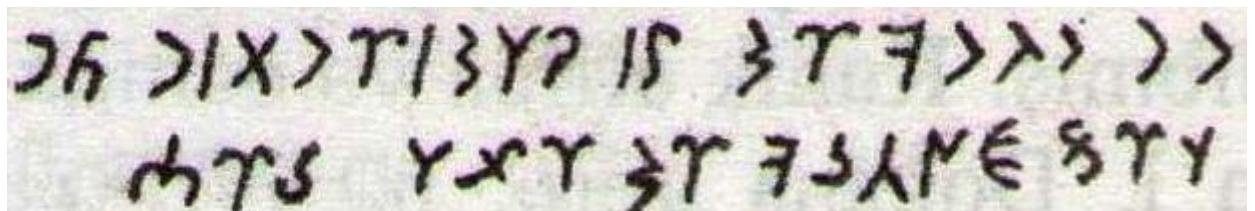

Azərbaycan xalqının əzəli torpaqlarından olan Zəngəzur mahalı ən qədim mədəniyyət
beşiklərindən biridir. Keçən əsrin əvvəllərində qaniçən erməni vəhşiləri tərəfindən işgal
edilmiş bu əzəli türk yurdunun hələ də düşmən tapdağı altında olması hər bir vətənsevər
Türk övladı kimi bizim – Güney Azərbaycan türklərinin də ürək ağrımızdır. Bu məqalədə
həmin bölgədən təpişan və türklüyün tarixi baxımından son dərəcə böyük önəm daşıyan
bir tarixi sənəddən söhbət açılacaqdır. Bu sənəd Qərbi Azərbaycan torpaqlarının, o
cümlədən Zəngəzur mahalının ən qədim zamanlardan əzəli türk yurdu olduğunu
təkzibedilməz şəkildə sübut edən tutarlı bəlgələrdən biridir. Söhbət adı çəkilən mahalın
Muğru bölgəsinin Nüvədi kəndi yaxınlığında yerləşən Qarqadaş dağında rast gəlinmiş

əski qayaüstü təsvirlərdən və onların olduğu yerdə qədim türk-run əlifbası ilə yazılmış bir yazıdan gedir.

Sözügedən ərazi tarixən alban boyalarından biri olan qıpçaq mənşəli qarqar (gərgər, xarxar) xalqının yaşadıqları geniş areala daxil olduğundan yazı nümunəsi də, çox güman ki, həmin xalqa aiddir. Yazının yazılmama tarixinə gəldikdə onu V əsirdən əvvələ aid etmək lazımdır, çünkü həmin əsrən etibarən bu ərazidə qədim alban əlifbasından istifadə edilməyə başlamışdır.

Qarqadaş yazılı abidələri ilk dəfə 1985-ci ildə Nüvədi kənd sakini Həmzə Vəli tərəfindən elm aləminə tanıdlılmışdır. Konkret olaraq, runik yazıya gəlincə, o, Göytürk yazılarından, demək olar ki, heç nə ilə fərqlənmir, Diqqəti daha çox çəkən əsas fərq Qarqadaş yazısında Orxon-Yenisey abidələrində sözayıcısı kimi işlənmiş qoşa nöqtədən istifadə edilməyib, əvəzində isə bəzi sözlər arasında məsafə saxlanılıb.

Bəri başdan qeyd edək ki, yazı dilçilik baxımından qədim mətnlər kateqoriyasına aid olsa da orada anlaşılmayan bir söz və ifadə yoxdur, mətnin dili, fonetik və leksik tərkibi bütünlüklə Göytürk yazılarının dili ilə səsləşdir,

Mətn belə səslənir:

ONı UÇUK eRiNÇ AS YeLiNÇ əSRi UDSuN KaN əNGRiZ

GÖCÜ Bok eRiNÇ aRZ(J)uLa BaRÇa

Yazıdakı sözlərin izahı :

ONı : öönü, qabağı (yazıda qalın saitlərlə ifadə olunub)

UÇUK : uçqun, uçmuş yer. Qədim qaynaqlarda müxtəlif mənaları olsa da burada mətnin

möhtəvasını nəzərə alaraq yerli türk dilinə daha üstünlük verdiyim üçün onu uçqun

kimi mənə etdim.

eRiNÇ : olsun . Əski Göytürk yazılarında əsasən köməkçi fel kimi işlənən bu kəlmə burada

müstəqil vahid kimi çıxış edir. Sözün“bəlkə də”,”ola bilsin ki” mənaları da var(DLT).

“ermək”kökündən yaranıb (Əski uyğur sözlüyü).

AS : yırtıcıların yemi, onlara verilən et payı. (DLT)

YeLiNÇ : yemək . Yelmək (DLT). felindən duzəldilmişdir. Buradakı “nc” şəkilçisi felin arzu

formasının yaradılmasına xidmət edir. Yəni “yırtıcılaraya yem olasınız!”

əSri : bəbir (Kitab əl-İdrak li-lisan əl-Ətrak) pələng (DLT)

UDSuN : təqib etmək, qovmaq (DLT) Udmaq felinin arzu forması. Bu günü dilimizdəki udmaq

feli ilə əlaqəsi yoxdur.

KaN : qan (ümumtürk).

əNGRiZ : ağlayın . əngrəşdi- ağladı (DLT).

GÖÇÜ : köçü. Bugünkü mənada (Hər hansı bir elatın yaylağa və ya qışlağa köçü).

BoK: nəcisin, təzək.

eRİNÇ : olsun .

aRJuLa : Qaşgarlı Mahmud “arju” kəlməsini çapqal, ondan törəmə

olan “arjulayu” sözünü

isə “çaqqalların bir şeyin, məsələn, leşin ətrafına toplaşması kimi izah etmişdir.

BaRÇa : bütün, bütöv.

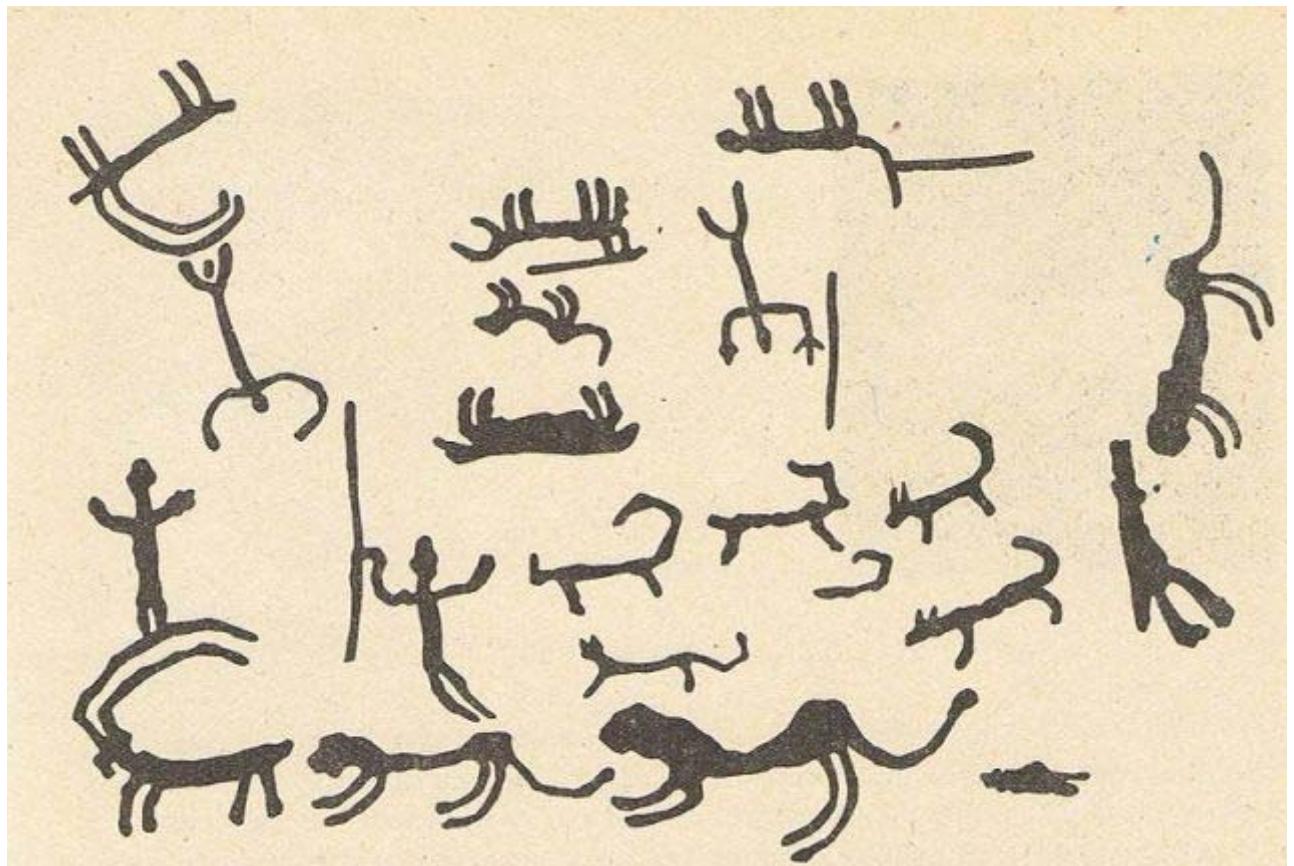
Son iki kəlmə (arjul barça) birlikdə söz birləşməsi əmələ gətirir və “meyidinizin üstünə caqqallar toplaşın” anlamını verir.

Bu günübü türkcə ilə :

**Önünüz uçqun olsun, yırtıcılar yem olun, bəbir qovsun, qan ağlayasınız, köçünüzə
pox olsun, caqqallar leşinizə toplaşın!**

Oxunuşun doğru olduğunu həmin yazının yanında çizilmiş eyni məzmunlu qayaüstü təsvir də sübut edir. Burada bir-yerdən digər yerə köç edən çobanlara bəbirlərin və caqqalların hücum etdiyi, nəticədə çobanlardan və heyvanlardan bəzilərinin öldüyünü,

sağ qalan çobanların özlərini və heyvanları xilas etməyə çalışdığını, eləcə də bəbirlərin heyvanları qovduğu, çaqqalların leşə toplaşlığı açıq-aydın görünür.

Görünən budur ki, burada həm şəkil-yazı, həm də fonetik yazı üsulu ilə eyni məzmunlu iki mətn yazılmışdır. Maqiya sənəti nümunəsi kimi gözdən keçirilə biləcək və qarğış mahiyyəti daşıyan bu yazılar xalq arasında cadı-piti kimi tanınan inancın klassik nümunəsi hesab edilməlidir. Mətni qiymətli folklor nümunəsi kimi gözdən keçirmək də mümkünündür.